

den högste Guden nådeligen afvände och låte ej blifva sant, såsom beklageligen det förra med kyrckian skiedt, fast man ej vet årtalet, när hon afbrändes.

Elliest finnes här vid kyrckiorne inga antiquiteter eller något rart, som förtjänar rum at införas uti nogon historia.

Svegs prästegård d 9 nov. 1737.

Haq. Drake.

Härnösands grundläggning, av Gösta Bucht.

Frågan om hur staden Härnösand blev till har vid olika tillfällen behandlats av forskare i stadens hävder.¹⁾ Staden har i behåll en serie privilegiebrev, som börjar 1584, och de tre äldsta breven, från resp. 1584, 1585 och 1587, ha utgjort huvudkällan i fråga om stadens anläggning. Bredvid dessa har även använts magistratsprotokollet av den 22 november 1690, vari innehålles svaret å en begäran av Erik Dahlberg om en beskrivning av staden för att bifogas stadsbilden i Svecia antiqva et hodierna. Detta protokoll låter oss veta, vad den i staden gängse traditionen visste att förtälja ett sekel efter stadens tillkomst.

Att huvudstadens arkiv rymde ytterligare många upplysningar, ägnade att sprida ljus över Härnösands äldsta öden, har längesedan varit känt genom J. Nordlanders forskning. Föreliggande uppsats avser nu att ge en framställning av Härnösands grundläggning med användande av både huvudstadens och ortens arkiv. Att allt, som kan hämtas ur de centrala arkiven, blivit framdraget, vågar författaren till denna uppsats icke påstå, helst som han varit i tillfälle att ägna blott helt kort tid åt forskning i stockholmsarkiven och därvid medhunnit grundligare undersökningar endast beträffande de första åren av stadens tillvaro. Det nya, som framkommit, ger

¹⁾ Gynther, Manuskrift till Härnösands historia, Norrländska hembygdsbiblioteket. Minnesblad utgivet vid stadens trehundraårsjubileum 11 mars 1885. Kallstenius, Blad ur Härnösands historia, Härnösand 1919.

emellertid en så pass klar bild av förloppet vid Härnösands grundläggning, att det syntes lämpligt att redan nu upptaga detta ämne till behandling.

i. Härnön före stadens tillkomst.

Om Härnön och Härnösundet i förhistorisk tid skall här ej utförligare ordas, utan får författaren hänvisa till en tidigare publikation.¹⁾ Av grunder, som anföras i denna, är det tydligt, att den stora sjöleden till ångermanlandsbygden i förhistorisk tid gick genom Härnösundet, och ytterst sannolikt är, att ortnamnet Hov på Härnön betecknar platsen för den ena av de två hedniska huvudhelgedomarna i landskapet. Härav framgår, vilken stor betydelse för landskapet Härnön hade redan under hednisk tid.

Öns namn förekommer för första gången i någon historisk urkund år 1374. Den 1 oktober detta år vistades ärkebiskop Birger Gregersson i hamnen "Hernösundh" i Hernö socken för rannsaking angående gränsen mellan Uppsala och Åbo stift.²⁾ Namnet på hamnen har säkerligen intet att göra med stadsnamnet Härnösand utan torde blott beteckna, att det fanns en hamn i Härnösundet.

En handelsplats i sundet omnämnes första gången 1459, då Stockholms borgare förbjödos att idka handel i bl. a. "Herrinsang". 1461 omtalas den olaga hamnen Hernesant, 1472 Hernesand. Under 1500-talet (tidigast 1527) omtalas samma hamn allt emellanåt, dels under formerna Herranssand (1527), Herrensand, Herrans Sand, Härrenss sandh m. fl. varianter, dels Hernösand (1547), den sistnämnda formen först efter det att Härnöns namn börjat förekomma i fogderäkenskaperna (1542).³⁾ Hamnens betydelse redan före

¹⁾ G. Bucht, Hedniska kultorter i mellersta Norrland, Härnösands-Posten maj 1920, även utgiven i särtryck.

²⁾ Äktheten av den urkund, vari detta omnämnes, har betvivlats av J. Nordlander men synes vara höjd över varje tvivel efter N. Ahnlunds undersökning (Historisk tidskrift 1920, s. 211—224). Namnformerna i de till nutiden bevarade avskrifterna kunna dock ha blivit moderniserade vid kopieringen av det nu försvunna originalet.

³⁾ J. Nordlander, Namn och bygd 1914, sid. 313—317. Uttalet av namnet synes ha varit "Heransan" eller "Herensan".

stadens anläggning framgår t. ex. av en böneskrift, som präster och bönder i Ångermanland den 16 september 1577 från "Härnösandh" avsånde till Johan III.¹⁾ Året förut hade konungen börjat uppbära skatt vid marknaden i Härnösand, och nu begära ångermanlänningarna att bliva befriade därifrån. Sommaren 1577 bade blott en skuta kommit söderifrån, och landets invånare hade, då de kommo till sin gamla vanliga marknadsplats, icke kunnat avyttra sina varor och erhålla vad de behövde, vilket främst var salt och reda penningar till kronoutskylderna. Däremot hade massor av gävlebor kommit till Ångermanlands fiskehamnar och erhållit en så god strömmingsfångst, att de själva uppsaltade allt sitt salt eller endast till mycket högt pris ville avyttra det till ångermanlänningarna.

Var låg nu denna marknadsplats? Härom och om marknaden i övrigt innehåller magistratsprotokollet från 1690 följande upplysningar. En viss tid på året, nämligen "helige korsstijd" (= korsmässan, 14 september), brukade landets inbyggare begiva sig till Härnön för att dels leverera sina utskylder till kronans uppbördsmän, dels idka byteshandel med köpmän från Gävle, Stockholm, Västerås, Tälje och Strängnäs; platsen där byteshandeln ägde rum, blev därför kallad Korsmässudden.

Korsmässudden är ett ordsbegrepp, som så gott som försvunnit ur de nutida härnösandsbornas medvetande. Vad det betecknade för udde, framgår av ett rådstuvurättsprotokoll av den 12 mars 1722 om försäljning av en vret vid Korsmässudden. Invid Södra sundets östra strand, dit äldre personer av vår egen generation förlägga Korsmässudden, ägde stadsbor vretar endast i trakten av den udde, varest numera bryggan till Härnösands nya kyrkogård ligger²⁾. Alltså är denna udde (eller möjligen någon udde alldeles i närheten) Korsmässudden.

Något skäl att betvivla riktigheten av 1690 års uppgifter föreligger visserligen icke. Men å andra sidan kan man icke vara fullt säker på att de äro korrekta. Ahnlund har vid behandlingen av Sundsvalls historia³⁾ funnit, att de uppgifter, som Sundsvalls magi-

¹⁾ Allmogens besvär, R. A. (= Riksarkivet).

²⁾ Enligt en karta av 1700 med tillägg av 1730, Härnösands stadsingenjörskontor.

³⁾ Ahnlund, Sundsvalls historia, del I.

strat samtidigt lämnade om denna stads uppkomst, voro åtskilligt felaktiga, ehuru traditionen där endast hade 70 år att överspanna. Det är ju tänkbart ehuru föga sannolikt, att traditionen om marknaden på Korsmässudden kan ha uppkommit ur namnet, så att udden av någon anledning fått detta namn och sedan folketymologin för att förklara namnet kommit med teorin om att marknaden hållits på udden. I själva verket är det egendomligt, att marknaden skulle ha ägt rum just på detta ställe och icke på den, såsom det följande skall visa, mycket centralare belägna plats, där staden sedan blev anlagd.

Med det anförda har förf. icke velat bestrida riktigheten av den traditionella uppfattningen av Korsmässudden såsom marknadsplatsen före stadens anläggning utan blott påpeka, att verkligt bindande bevis härför saknas.

Härnö socken, som var en kapellförsamling under Säbrå pastorat, räknade före stadens grundläggning utom de nuvarande byarna Vangsta, Specksta, Gånsvik, Geresta (= "Gerffuestadh"), Solum och Brattås ytterligare två byar, benämnda "Hoff" och "Fugelstadh", vilka vi med modernare språkform vilja kalla Hov och Fågelsta. År 1583 räknade Härnö sammanlagt 12 skattebönder, varav 3 i Fågelsta och 2 i Hov. Fågelsta hade större åkerjord än någon annan by på Härnö, nämligen 42 seland; Hov omfattade 25 seland. Var boningshusen lågo, är icke känt, men den yta, som de båda byarnas inägor sammanlagt omfattade, angives å de äldsta kartorna över Härnösands donationsjord. De båda byarnas inägor omfattade det område som begränsas i norr av vägen från staden till Kapellsberg, i öster av prästängets östra gräns och Geresta-bäcken, i söder av Södra sundet och i väster av en linje gående strax öster om navigationsskolan och ett stycke väster om västra gränsen av Trädgårdsföreningens område ned mot Södra sundet. Prästängets eller kyrkoherdens ämbetsjord är en del av det gamla Fågelsta. På grund härav förefaller det sannolikt, att Hov låg västerut, Fågelsta österut på området, vilket för övrigt är just detsamma, som senare fått namnet Hovsjorden och i våra dagar åtskilligt reducerats genom avsöndringar.

Det område, på vilket Härnösands äldsta del är anlagd, hörde tydligen till Hovs eller Fågelsta utjord och var säkerligen ouppodlat,

när staden anlades. Till dessa byars utjord hörde uppenbart även hela den återstående nordvästra delen av Härnön intill Vangsta bys gräns.

Härnö kapell låg vid det berg, som nu heter Kapellsberg. En karta från 1600-talets mitt¹⁾ utvisar ett tå eller en byväg därifrån västerut alldeles längs den nuvarande vägen från Kapellsberg till navigations-skolan. Stenklyfts karta över Säbrå av 1646¹⁾ utvisar en väg från Säbrå kyrka över Bondsjö by fram till och emellan Framnäs gårdarna ned mot Nattviken, d. v. s. just den gamla landsvägen från Säbrå. Denna och Kapellsbergsvägen ligga nära nog i rät linje och utgjorde säkerligen två delar av den gamla förbindelseleden mellan Härnö kapell och moderkyrkan i Säbrå. Återstår att rekonstruera stycket mellan navigationsskolan och Framnäs. Broarna mellan Härnön och fastlandet tillkommo först under senare delen av 1600-talet; så mycket mindre kunde någon bro ha funnits före stadens tillkomst. Den genaste vägen leder från navigationsskolan ned till residenset och så över vattuet till foten av Framnäsbacken. Alldeles invid residenset träffas nu Härnösands stads äldsta kaj, Packarlaven, och denna del av stranden är dessutom mer skyddad för nordliga vindar än udden vid residenset. Sannolikt var det just vid Packarlaven, som härnöbönderna hade sina sjöbodrar och båtar för överfart till fastlandet. Härmed överensstämmer, att en bonde Jon i Hov, då staden skulle anläggas, ägde bodrar, som stodo i vägen för stadsborna; samme Jon hade tagit sig för att bygga hus just vid den plats där stadens torg skulle vara²⁾.

Ingenting tyder på att några marknadsbodrar skulle ha funnits vare sig vid Korsmässudden eller Packarlaven eller att den plats, där staden sedan blev byggd, skulle ha haft karaktären av ett fiskeläge. Andra bodrar än böndernas funnos veterligen icke på platsen; härför talar särskilt, att då de blivande stadsinvånarna kommo till orten, de började sin verksamhet med att uppföra sjöbodrar åt sig³⁾.

¹⁾ Lantmäteristyrelsens arkiv.

²⁾ Kungl. brev 6 januari 1586, Riksregistraturet, R. A.

³⁾ Kungl. brev 11 mars 1585, Norrlands handlingar 1589, K. A. (= Kammararkivet). Alla kungl. brev, som komma att återopas ur Norrlands handlingar, äro avskrifter, som fogdarna bifogat räkningskaperna.

Slutligen må ett par ord nämnas om ortens namn. Sista stavelsen i ordet Härnösand betyder med all säkerhet sandig strand. Det passar in både på Korsmässudden och på stadens torg, och samma ord förekommer även på Hemsön, nämligen i ortnamnet Sanna. Förra delen synes vara mycket svårare att med säkerhet tolka. Nordlanders teori om att Gerestabäcken skulle ha hetat Hära och givit upphov till både öns och stadens namn¹⁾ förefaller föga sannolik. Denna obetydliga bäck kan näppeligen ha spelat en så viktig roll vid namngivningen. Andra diskutabla hypoteser äro, att gudinnan Härn förekommer i namnet, att den stam, varav ordet bildats, är densamma som förekommer i hjärna och betyder hög, brant stupande²⁾, samt slutligen, att gräset hera (= *Nardus stricta*) givit upphov till stadens namn³⁾. Någon fullt bestämd uppfattning i frågan vill författaren icke uttala.

2. Stadens grundläggning.

Då Härnösand först nämndes, betecknades ju orten som en olaga handelsplats. Förbudet mot handeln upprepades under Gustav Vasas tid år 1531 men hjälpte icke. Behovet av handelsplatser i det vidsträckta Norrland, vars enda stad vid denna tid var Gävle, var ofrånkomligt, och ett tecken på att regeringen måste böja sig för nödvånget var ju utsändandet av tullnärer till marknaden 1576. Men landsköp var enligt denna tids ordning i alla fall en olaglighet, och den affärsverksamhet, som landskapets egna köpmän utövade med smör, kött, fisk, hudar och trä var enligt det ofta citerade magistratsprotokollet av 1690 ganska omfattande. Ett dylikt tillstånd kunde ej få fortfara; det måste legaliseras genom anläggandet av en stad på Härnön. Samma taktik följde konung Johan i andra norrländska landskap, och resultatet blev i Hälsingland en ny stad, nämli-

¹⁾ loc. cit.

²⁾ Lindroth, Namn och bygd 1915, sid. 57—91.

³⁾ *Nardus stricta* kallas hera av allmogen både i Säbrå och på Härnön och växer för övrigt alldeles i grannskapet av Korsmässudden. Heran skulle kunna tänkas betyda en med hera bevuxen äng, och "Herans sand" den sandiga stranden av ängen (namnet skrives ibland med ett r och ofta delat i två ord).

gen Hudiksvall, varemot strävandena att anlägga städer för södra och norra Västerbotten i Umeå och Torneå under denne konungs tid icke ledde till något resultat.

Magistratsprotokollet av 1690 uppgiver, att Johan III 1583 grundade staden Härnösand med befallning till landsköpmän och "Embetsmän" (= hantverkare) att slå sig ned därstädes. Om därmed menas, att staden detta år blev anlagd, så är uppgiften, såsom det följande skall visa, oriktig. Är meningen, att konungens befallning utgick 1583, så kan detta möjligen vara rätt, ehuru det ej direkt bestyrkes av några för författaren kända handlingar. Då konungen den 14 mars 1584 skriver till fogden, åberopar han, att han förut uttryckt sin vilja om anläggning av en köpstad i Ångermanland, och det kan ju ha skett just år 1583.

Det första av författaren anträffade dokument, som har att göra med stadens anläggning, är det nämnda brevet av den 14 mars 1584¹⁾. Härefter skriver konungen till sin fogde i Ångermanland, att han skulle allvarligen tillsäga landsköpmännen att, medan "åkeförett" ännu var, framforsla virke och timmer "till Härnösand" och sedan på våren fullfölja stadens uppbyggande. Lydde de icke, så hotade konungen med att skicka dem till Liffland eller den av svenskarna erövrade delen av Ryssland för att bosätta sig i de köpstäder, som svenska krigsfolket förhärjat under det senaste kriget.

Härpå svarade landsköpmännen, såsom framgår av nästa kungl. brev, med bön om förskoning från anläggande av staden samt påstående, att de under några år icke sysslat med landsköp, d. v. s. varit fullt laglydiga medborgare²⁾. Konungen skriver nu den 3 juni 1584³⁾ till sin fogde Hans Andersson, uttrycker sin förvåning över landsköpmännens oförstånd samt upprepar befallningen om stadens anläggning och hotet om deportation. Men så fogas härtill löftet om stadsprivilegier, om köpmännen lyda konungen, och fogden uppmanas att, om stadsborna skulle behöva några ägor av angränsande bondehemman, meddela bönderna, att konungen skulle giva dessa fullt veder-

¹⁾ Riksregistraturet, R. A.

²⁾ Möjligen kan denna framställning vara föranledd av något tidigare kungl. brev med uppmaning till anläggande av staden.

³⁾ Originalurkund i Härnösands stadsarkiv.

lag för den mistade jorden och ersätta dem för flyttningskostnaden.

Deportationshotet torde ha trätt ångermanlänningarna i viss mån närmare in på livet genom ett kungligt påbud om en stor gård och leverans av hästar och boskap till Narva. I ett brev daterat Boteå den 15 augusti 1584¹⁾ bedja landskapets präster och bönder om befrielse från kreatursleveransen eller rätt att få den evalverad i penningar.

Nästa brev från konungen är av den 9 januari 1585 och går i samma stil som de föregående. Riksregistraturet återgiver ett brev av detta datum till fogden Per Hårdh i Västerbotten angående anläggning av städer i Umeå och Torneå med tillägget "Samme meningh till Hans Andersson om Harnöösandz Köpstadh." I brevet till fogden i Västerbotten föreskrives, att landsköpmän och hantverkare, bland vilka särskilt nämnas guldsmeder, glasmästare och målare, skola flytta till de blivande städerna; vidare omtalas, att konungen erfarit, att ingenting alls blivit åtgjort, och därför uppmanas nu fogden att förmå köpmännen och hantverkarna att under vintern framforsla timmer, så att byggandet kunde börja i fastlagen och under våren. Dessutom hotas med deportation och ställas privilegier i utsikt.

Så kommer vändpunkten för Ångermanlands vidkommande. Två kungl. brev äro daterade Västerås den 11 mars 1585, det ena till fogden Hans Andersson, det andra ett öppet brev²⁾). Nu är det slut med alla hotelser, och breven innehålla i stället privilegier för de blivande stadsborna. Det är alldeles uppenbart, att något inträffat. Därom upplyser brevet till fogden. Landsköpmännen hade sänt bud till konungen och berättat att de uppsatt några sjöbodar och "förskaffett till Siöösidhen en hoop timber, hwilke de nu i thenne Sommar welle Lathe tith framkomme, och widere Förfolie Stadzsens bygningh". Början var alltså gjord. Konungens hot och löften hade gjort sin verkan.

I brevet till fogden ger konungen denne utförliga instruktioner om dirigerandet av stadens anläggning. Landsköpmännen hade framhållit, att de måste få jord på Härnön till mulbete åt sina hästar

¹⁾ Allmogens besvär, R. A.

²⁾ Det förra citerat i not 3, sid. 90; det senare i Härnösands stadsarkiv.

och sin boskap, som de behövde för sitt uppehälle under stadens byg-
gande. Konungen lägger nu tre av de närmaste hemmanen under
staden — vilka hemman och i vilka byar angives ej, utan det får
tydligt fogden efter eget omdöme bestämma. Då det emellertid
icke var möjligt att genast vräka bönderna från deras hemman,
skulle fogden avskilja så mycket av byarnas skog och "Swinewaldh",
som behövdes till bete för köpmännens kreatur under sommaren 1585,
men samtidigt skulle ordnas så, att bönderna finge fullt vederlag för
sina hemman på kronans jord och kunde flytta från Härnön i så
god tid, att staden år 1586 finge taga de tre hemmanen i full be-
sittning. Vidare erhöles de blivande stadsborna rätt till fiske vid
Härnön och Lungön. Platsen för staden skulle fogden utstaka och
fritt upplåta åt de blivande borgarna. Därvid skulle han se till, att
icke var och en finge bygga huru som helst, utan att staden bleve
"skickeligen" uppbyggd med torg och gator. Vissa löften, som gävos
i fråga om donationer till stadens kyrka, skola i annat sammanhang
omnämnas. Landsköpmännen hade begärt, att frimarknaden, som
hittills hållits på platsen, skulle upphöra, men den saken ville konung-
en närmare överväga, innan han fattade beslut. Däremot var han med
om att förbjuda olaga hamnar, gav den nya stadens borgare före-
trädesrätt till uppköp av bräder där i landet samt bestämde, att
borgare från andra städer komme på handelsresor till landska-
pet, så skulle de handla med Härnösands borgare och icke med bön-
derna. Slutligen utlovades frihet från utskrivning och ställdes ytter-
ligare privilegier i utsikt samt erhöles fogden i uppgift att vaka över
att stadsbornas rättigheter respekterades.

Det öppna brevet av samma datum innehåller delvis enahanda saker
som brevet till fogden. Befallningen till landskapets köpmän att
flytta till marknadsplatsen "på Härnösandh" upprepas, och de tre
hemmanen doneras till staden med allt vad till dem hör — "Fiske-
wathn, wedebråndh, Mulebeett, och andre sådene vthryme." Dess-
utom utlovas, att de, som bygga gårdar under 1585, så att de senast
följande år kunna bosätta sig i staden, skola äga rätt till fri och
oförtullad handel under sommaren 1585 på inrikes orter, bland vilka
särskilt nämnas Reval, Narva och Stockholm. Brevet innehåller
dessutom, liksom brevet till fogden, löften om frihet från utskrivning
samt om eventuellt ytterligare privilegier.

Låt oss nu se, vad resultatet blev av alla dessa påbud och löften. Redan överskriften till nästa brev, som utfärdades i Kalmar den 6 januari 1586, upplyser därom. Det är riktat till konungens nye fogde Per Eriksson och handlar "Om then Nybygde Stadh Hännösandh". Och i ingressen heter det, att "wåre Vndersåther som boendes ähre, Vthi then Nybygde Stadh Hännösandh" skickat sändebud till konungen. Sommaren 1585 hade alltså en stad eller snarare början till en stad blivit byggd på Hännöns strand, och 1585—86 var den första vinter, som dess bebyggare tillbragte i sina nya hem. Härmed är till full evidens fastslaget, att den traditionella uppgiften om 1585 såsom Hännösands grundläggningsår är fullt korrekt¹).

Vad för slags folk voro nu dessa första invånare i Hännösand? Det var landsköpmän från Ångermanland, d. v. s. helt enkelt bönder, som vid sidan av jordbruket ägnade sig åt handel. Stadens grundläggning innebar intet annat, än att dessa bönder tvungna av konungen lämnade sina forna hemman och med hästar och boskap slog sig ned på Hännöns strand ej långt från den gamla marknadsplatsen, byggde nya gårdar åt sig och skulle ordna sitt liv efter stadslagens föreskrifter, med det tvång, som detta sammanträngda och åtminstone i viss mån reguljära byggnadssätt förde med sig, men samtidigt med de privilegier, som konungen lovat dem, som ville bosätta sig i staden.

Marken, där de slog sig ned, tillhörde andra bönder, vilka enligt konungens föreskrift skulle avstå sina hemman och rymma fältet för invandrarna. Det är lätt att förstå, att konflikter därvid kunde uppstå. En svensk bonde går icke godvilligt från sitt ägande hemman, inte ens om konungen skulle befalla det. Det gjorde ej heller Jon i Hov, och därför råkade han ihop med inflyttarna. I brevet den 6 januari 1586 heter det, att konungen skänkt ("efterlåtit") stadsborna tre hemman i Hov med deras ägor, till "Slåtzwal och mulebete". Dessutom får man veta, att bönderna skulle få vederlag på annexprästborden i Ångermanlands södra prosteri. Nu hade Jon i Hov gjort borgerskapet stort förfång och även andra följt hans exempel; tydligen hade Jon icke velat släppa borgerskapets kreatur in på sitt hemman eller något dylikt. Konungen befäller därför fogden att

¹) Kallstenius' förmodan, att staden grundlades först 1587 (loc. cit. sid. 12), har således visat sig vara oriktig.

med hjälp av underlagmannen rannsaka och befordra de skyldiga till straff. Vidare har tydligen Jon resonnerat som så, att skulle en stad byggas på hans hemman, så ville han själv vara med därom. Han hade tagit i besittning en vid torget belägen tomt, som tilldelats en annan, och byggt hus på den. Dessutom lät han sina bodar stå kvar i vägen för stadsborna, fastän han fått anbud om ersättning för bodarna eller för deras flyttning till annat ställe. Konungen befäller nu fogden att ålägga Jon att flytta sina hus från torget; hans och andras bodar, som voro till hinder för staden och dess inbyggare, skulle kastas omkull. Markägaren hade alltså ingen rätt; han var tydligen icke landsköpman. Emellertid synes intet intrång än så länge ha gjorts på böndernas inägojord, vilken låg ganska långt ifrån den plats, där staden började anläggas.

Det ovannämnda brevet innehåller dessutom vissa privilegier, nämligen samma handelsrättigheter, som Hudiksvall erhållit, varvid särskilt nämnes tillstånd att segla till Ryssland, samt vidare rätt att uppköpa de skinnvaror från landet, som blevo över, sedan konungen för sin räkning erhållit de bästa. Dessutom omnämns vissa anslag till kyrkliga ändamål.

Av brevet framgår, att staden redan hade några slags styresmän, ty Jon i Hov säges ha handlat mot "Stadzens förmäns" tillåtelser och samtycke. Dessa voro tydligen blott olärda landsköpmän. Stadsborna hade nu framställt den mycket rimliga begäran att av konungen erhålla någon person, som vore kunnig i stadsrätt och kunde såsom stadens förman bevaka dess intressen. Härutinnan få de dock ringa hjälp, ty konungen svarar, att de må själva utse en sådan person och namngiva för honom. Men så tillägger han, att fogden skall sätta två de "beskedeligaste" av stadsborna till borgmästare och med dessas hjälp tillse, att staden bleve uppbyggd, såsom en köpstad bör vara, med torg, breda gator och gränder. Häri känner man igen Johan III, som ju hyste ett glödande intresse för byggnadsverksamheten inom riket men hade föga sinne för rättsväsendet.

Slutligen innehåller brevet av den 6 januari 1586 föreskrift om stadens sigill. "Såsom the och Vthi Vnderdånighet begiäre wete huadh wij nådeligen eftherlate them att före vthi theres Stadz Insigel, Så hafue wij giffuidt ther opå then beskeedh, att the skole hafue en

Suart bäffuer medh en giedda i munnen". Härnösands vapen innehåller sålunda symboler för handeln med jaktens och fiskets produkter; förmodligen räknades vid stadens grundläggning affärerna med dessa varor bland de viktigaste för dess invånare. Bävern var då för tiden ett av Norrlands vanligaste djur, och i gäddor erlades skatt för fiskena.

Ett nytt privilegiebrev utfärdades den 8 februari 1587¹⁾. Det visar, att stadens tillvaro icke alls ännu kunde anses vara tryggad. Den var en ömtålig planta, som lätt kunde förtvina och dö, om den icke synnerligen ömt omhuldades av de styrande. Frestelsen att övergiva det bundna stadslivet och flytta ut på landet igen, om handeln ginge dåligt, utgjorde en mycket stor fara för det nya samhällets existens. Brevet upprepar maningen till landsköpmän och hantverkare, bland vilka särskilt nämnas "Grythejutare, Gullsmeder, Klensmeder, Boltere, Målere", att inflytta till staden. Vidare innehåller det ungefär samma handelsprivilegier som brevet till fogden den 11 mars 1585. Härnösandsborna skulle före andra ha rätt till uppköp av landets varor, sedan konungens behov blivit tillgodosedda; främmande städers borgare skulle icke få handla med allmogen i Ångermanland utan blott med härnösandsborna, med undantag för den gamla frimarknaden vid korsmässotiden. Det väsentligaste nya var, att stadsborna erhöilo frihet under tiden $\frac{1}{5}$ 1587— $\frac{1}{5}$ 1592 för skatt, taxa, skjutsfärder, borgläger och övriga onera, som kunde förekomma i andra städer. Men för att hindra missbruk utfärdades förbud mot att intaga tomter i staden utan att genast bli boende där och mot att lägga beslag på större eller flera tomter, än som kunde bebyggas före frihetsårens utgång, och vidare fick ingen, som ville bo i staden och njuta friheterna, flytta från staden, förrän han suttit lika lång tid efter de fem årens slut, som han åtnjutit nämnda friheter. Slutligen fick staden vissa inkomster sig tillförsäkrade, nämligen hälften av de böter, som skulle erläggas för brott mot vissa av föreskrifterna i brevet.

Såsom ytterligare bevis på konungens intresse för stadens utveckling må nämnas, att han den 22 juli 1587 och den 10 oktober 1588 uppmanar sin fogde Olof Persson att arbeta på stadens "wprettelse" och beflita sig om att den måtte komma i "stadge".

¹⁾ Original i Härnösands stadsarkiv.

3. Donationsjorden.

Det har redan framhållits, att 1585 års bestämmelser om stadens donationsjord voro oklara, i det de icke angävo, vilka tre hemman det var som staden skulle erhålla. Ännu värre var, att själva begreppet hemman icke förekom i dåtidens skattläggning för Ångermanland. Den ångermanländska jorden uppskattades i "sädislandh", vilket mått numera skrives seland. Enligt 1592 års räkenskaper utgjorde ett seland så mycket jord, vartill åtgick en fjärding i utsäde. 60 seland kallades en sköld. Begreppet hemman förekommer först senare i landskapets räkenskaper; 24 seland räknas 1632 såsom ett hemman, så att Hov utgjorde $1\frac{1}{24}$ och Fågelsta $1\frac{3}{4}$ hemman.

Låt oss nu se, huru fogden i sina böcker tolkade den oklara kungliga donationen till Härnösands stad. Åren 1583, 1584 och 1585 upptaga mantalsregistren tre bönder, däribland en änka, i Fågelsta och två bönder i Hov. År 1586 upptagas två bönder i Fågelsta och tre i Hov, de senare tre med anteckning om att de voro underlagda "Hernöö Kiöpstadh". Ändringen i antal har åstadkommits genom att en av bönderna i Fågelsta, nämligen Jon Ersson, vilken redan för åren 1583—1585 i kyrkotiondelängderna räknades till Hov, för 1586 jämväl i mantalsregistret föres under Hov. Denne Jon Ersson, den ende med detta förnamn i de båda byarna, är tydligen identisk med den förut omnämnde uppstudsige bonden Jon. Denna bokföring synes alltså tala för att fogden ansåg, att varje skattebonde ägde ett hemman, och att alla tre hemmanen skulle tillhöra Hov, stämmer ju med ordalydelsen i brevet den 6 januari 1586. Men i samma 1586 års räkenskaper finnes även antecknat, att Kungl. Maj:t skänkt staden "ett hemann benemdh hoff liggjandes för -25 skatte Sädislandh". Detta blir en helt annan tolkning av begreppet hemman.

År 1587 saknas Hov i kyrkotiondelängden, men två av bönderna i byn finnas kvar, ehuru de räknas till Fågelsta. Till och med 1589 synes ingen väsentligare förändring ha ägt rum. Jon Ersson och Erik Larsson, som 1586 sutto i Hov, äro alltjämt kvar, och kanske förklaras detta genom en anteckning i 1589 års räkenskaper, att Kungl. Maj:t förunnat frihet åt dessa båda bönder på Hov, emedan byn lagts under staden och "the haffue bygd ther". Äsyftar "ther" staden, så synes Jons verksamhet vid stadens torg i fortsättningen

ha bedömts annorlunda än i början. År 1589 räknas Hov omväxlande såsom ett och två hemman, vilket tydligt visar, huru osäker tolkningen av 1585 års donation var.

År 1590 försvinna bönderna i såväl Fågelsta som Hov ur mantalsregistret. Här står "Fågelstadh haffuer fougde. Håff Under Staden". I tiondelängden saknas Hov, och under Fågelsta upptagas tre namn, Erik Larsson, Jon Ersson och Erik Andersson, vilka år 1586 stodo under Hov. År 1591 bokföras Hov och Fågelsta i mantalsregistren liksom föregående år, i tiondelängden saknas de. I 1590 års mantalsregister för Bjarträ socken uppträder en by "Håffgårdenn", som saknades 1589. Den har bönderna Jon Ersson och Erik Larsson. I nästa års mantalsregister skrives den "Hooffgåård" och har bönderna Jon Ersson och Erik Andersson. I 1591 års skattebok antecknas, att den blev år 1591 besatt med bönder, som förut varit i Hov och Fågelsta på Härnön. I tiondelängden från Bjarträ för 1591 uppträder i stället för "Hooffgåård" "Konungzgårdhen" med bönderna Jon Ersson, Erik Larsson och Sigfrid Mickelson.

År 1592 upptages i Häggdånger en ny by "hooff", vilken blev skattlagd första gången detta år.

Av det nämnda framgår sålunda, att bönder funnos i Hov och Fågelsta till år 1590. Detta år flyttar tydligen fogden från sitt gamla residens, Kungsgården i Bjarträ, till den nya staden och slår sig ned i Fågelsta. De kvarvarande bönderna flytta dels 1591 till Kungsgården, dels senast 1592 till Häggdånger, allt i enlighet med konung Johans intentioner. Kungsgården var nämligen kronojord, och Hov i Häggdånger, beläget invid socknens kyrka, är tydligen det gamla annexprästbord, som omnämnes i 1585 års fogderäkenskaper, och det är säkerligen medräknat i de förluster, för vilka huvudkyrkan Säbrås kyrkoherde får ersättning genom kungl. brev den 29 mars 1591¹⁾.

Med tiden kommo både Hov och Fågelsta under staden. Den senare införda beräkningsmetoden för hemman ger ju till resultat, att de båda byarna motsvarade $2\frac{19}{24}$ hemman, vilket nära sammanfaller med tre hemman. I Gustav Adolfs brev av den 17 maj 1622 får

¹⁾ Norrlands handlingar 1592.

Härnösand uttryckligen rätt att till stadens gemensamma bästa behålla "the tu Hemman" Hov och Fågelsta. Möjligen räknades kyrkoherdens ämbetsjord, vilken ursprungligen tillhört Fågelsta, såsom det tredje hemmanet. I texten till kartan över Härnösands ägor från 1640-talet¹⁾ säges uttryckligen, att Hov var ett skattehemman och Fågelsta två, varvid "Cappelsängien", d. v. s. kyrkoherdens ämbetsjord, medräknas under Fågelsta. Denna tolkning av innebörden i 1585 års donation synes sedan ha blivit bestående.

4. Stadsplanen.

Vi ha sett, att konung Johan ålade sin fogde att dirigera stadens uppbyggande. Om någon verklig stadsplan uppgjordes, är okänt. I varje fall skedde det icke efter linjal; därom vittnar den äldsta bevarade kartan, som torde ha uppgjorts omkring 1640²⁾. Däremot är det tydligt, att tomter upplätos åt inflyttarna i viss ordning. Redan brevet av 6 januari 1586 omtalar "torget", varmed icke gärna kan menas annat än det nuvarande Stortorget. Är vår hypotes om Packarlaven såsom Härnöböndernas forna båthamn riktig, så förklaras lätt torgets läge. Den gamla båthamnen blev även stadens viktigaste tilläggsplats, och omedelbart invid hamnen lades stadens torg. På den ovannämnda kartan är emellertid detta mycket mindre än nu och omfattar knappt så mycket som västra hälften av det nuvarande torget. Parallellt med stranden utgingo norrut från torget två långt ifrån rätliniga gator, vilka år 1699³⁾ kallades Sjögatan och Långgatan (= nuvarande Köpmangatan). De sammanlöpte i ett nytt torg, som äldst kallades Bondtorget och senare Lilltorget samt låg något bortom nuvarande Pumpbacksgatan.

Om någon stadsplan från början fanns, torde den ha omfattat just denna anordning. Eljest växte staden upp huvudsakligen enligt

¹⁾ Lantmäteristyrelsens arkiv. Att kartan är från denna tid framgår därav, att den såsom vretägare upptager kyrkoherden Christopherus Austrædius.

²⁾ Lantmäteristyrelsens arkiv. Publicerad av J. Nordlander i H. allm, läroverkets å Södermalm årsredogörelse 1917—1918.

³⁾ Karta i Härnösands stadsingenjörskontor.

den principen, att alla skulle komma så nära vattnet som möjligt. Och detta var ju helt naturligt. Utan båt kunde en borgare i Härnösand icke komma från sin ö. Handelsmän och fiskare voro för sin näring i lika mån hänvisade till vattnet; endast hantverkarna skulle ha kunnat reda sig utan båtlägenhet. Staden bredde därför genast ut sig längs stränderna men fick ringa djup inåt landet, där för övrigt den backiga terrängen beredde svårigheter för bebyggelsen. Strandutrymmet skulle så många som möjligt få del av. Närmast sjön lades därför sjöboddar och innanför boningshus; smala gränder eller länningar skilde tomterna. Norr om Lilltorget uppstod på detta sätt en stadsdel längs stranden, ordnad utefter en enda gata. Bebyggelsen i denna riktning hade omkring 1640 nått strax bortom Norra Nygränd. Längre norrut blev terrängen bergig, och sjön nådde ännu vid denna tid över nuvarande Finntorget fram till foten av Kattrackarbacken. År 1699, då stranden hunnit uppgrundas, nådde staden till Skeppar Karls gränd och år 1783 till Hamntorget¹⁾.

Sydöst om torget mötte ett naturhinder i form av en bäck, som rann fram över nuvarande Hushållningssällskapets tomt ned till kanalen mellan torget och vindbron. För bäcken väjde gatorna på den äldsta kartan undan. Det strandutrymme, som fanns på andra sidan om bäcken, blev dock icke obegagnat utan togs tidigt i anspråk. De därstädes boende betecknades äldst helt enkelt såsom boende "Östanbäcken", varav sedan gatan i denna stadsdel fått namnet Östanbäcksgatan. Den nådde 1640 ungefär till Södra Nygränd.

Staden hade alltså fått den gamla naturvuxna germanska typen, som ansluter sig till terrängen. Att detta skulle vara en styggelse för den stadsbyggnadsprincip, som trängde igenom i vårt land under drottning Kristinas tid och innebar uppdelning av städerna i regelbundna rektangulära kvarter, var självklart. Då det äldsta Sundsvall vid slutet av 1640-talet flyttades till det ställe, där staden nu ligger, blev det regelbundna byggnadssättet tillämpat. Samtidigt upgjordes en liknande regelbunden stadsplan för Härnösand, utan att någon som helst hänsyn togs till terrängen, och Kungl. Maj:t påbjöd, att denna stad skulle rivras och ombyggas. Detta gick emellertid icke att genomföra, utan det gamla Härnösand fick bestå. Den enda

¹⁾ Karta i Härnösands stadsingenjörskontor.

förändring, som verkligen kom till stånd, var framdragandet av den rätliniga Storgatan genom de oregelbundna kvarter, som förut funnos på dess plats.

Den äldsta kartan utvisar i stället för Mellanholmen två små skär, det ena med några stolpebodar. Här har landhöjningen fullständigt förändrat kartan. Över den med tiden tillväxande större av holmarna (den andra sammanväxte sedan med denna) lades den broförbindelse, som under senare delen av 1600-talet förenade Härnön med fastlandet, och staden utbreddes sig under denna tid över Mellanholmen och den närmaste delen av fastlandet. I stället för Kronholmen funnos 1640 likaledes blott två små holmar, kallade "Kongzholmerna". Området innanför själva staden användes till olika ändamål. Trakten norrut från Nybrogatan, över det område, där vi nu ha riksbanken och biskopshuset, och upp till magasinen invid Sundvallska gården, betecknas på en karta från 1640-talet på följande sätt: "På denne Sandhögd eller Sandmoo haffwer staden sijne Badestugur och Pörten samt några Stolpherbergen och kåhlhagar".

Men så önskade stadsborna givetvis åker- och ängsjord, som de kunde disponera över var för sig; Hovsjorden var ju stadens gemensamma tillhörighet. Donationshemmanens utjord blev därför med tiden allt mer och mer förvandlad till åker- och ängsvretar. På 1640-talet hade uppodlingen ännu icke fortskridit så långt; de nyupptagna odlingarna koncentrerade sig på vissa områden, såsom trakten omkring vägen till Brännan och norra sidan av Kapellsbergsvägen. Men med tiden har hela det väldiga området mellan staden, Kapellsbergsvägen och Sälsten blivit uppbrutet och förvandlat till vretar.

5. Några notiser om stadens rättskipning, handel och befolkning under den äldsta tiden.

Av intresse kan vara att anföra namnen på stadens äldsta kända borgmästare. Enligt brevet av den 6 januari 1586 skulle ju fogden tillsätta två borgmästare. Den 23 september 1587 utkvittera Henrik Nilsson och Anund Östensson, vilka kalla sig "Borgmestare oppå Hernösandh" ett kronoanslag till kyrkobygge, och möjligen äro dessa bägge de första borgmästarne i Härnösand. Den 17 februari 1589 ut-

kvitteras ett liknande anslag av borgmästaren Per Simeonsson och den 8 juni samma år ett annat av borgmästaren Henrik Nilsson.

1591 är det första år, för vilket anträffats särskild uppgift å sakören för Härnösand, skild från sakörena för landskapet i övrigt. År 1595 omtalas "Rådstuffun"¹⁾.

Domböcker för Härnösand finnas i behåll från och med 1635 men äro till en början ytterst kortfattade, så t. ex. för hela år 1635 föga mer än en sida, för år 1645 något över en halv sida. Sedan staden 1647 uti Johan Hansson Høijer fått en av konungen utsedd borgmästare bredvid den av staden valde, bli domböckerna mycket innehållsrikare²⁾.

Om handeln i Härnösand 1592 lämna tullrapporterna följande uppgifter. Till Lybeck utfördes enligt anteckning av den 2 juni detta år från Härnösand av 9 personer 5½ tunnor smör, 1 tunna lax, 49 timmer gråskinn (1 timmer = 40 stycken), 47 älghudar, 116 dekar boeskin (1 dek = 10 stycken), 59½ dekar vita kalvskinn, 13½ dekar brokiga kalvskinn, 30 st. råhudar och 25 tolfter sågbräder. Samma personer importerade från Lybeck engelskt, halvengelskt, bömiskt och Salzwedelkläde, 11½ skeppund hampa och 16½ läster salt. Till Danzig utfördes enligt anteckning av 20 augusti 1592 av 9 andra personer i huvudsak samma slags varor, och därifrån importerades likaledes ungefär samma saker som från Lybeck. Den 19 juni kom till Härnösand ett skepp från Flensborg med salt, lybskt öl, fatöl, "packelakenn", Salzwedelkläde, görliskt lin, hampa, Lüneburgsalt, "Gemene Filt Hattar", holländskt lärft och brännvin, varjämte kocken hade salt till salu. Dessutom fanns med skeppet "Smått Spederij", bestående av "Benscaffte kniffuar, Nåleomar, Longeremar, Knäppenåler, Gemene Sömnåler, Taskar, Små vtanlås, Rådmandz hattar, Kårtt". Skeppet fick på utresan last av smör, lax, hudar och tjära. Bland de år 1593 exporterade varorna märkas "Jämptte järnn"³⁾.

---

¹⁾ Norrlands handlingar 1591, 1594.

²⁾ R. A.

³⁾ Norrlands handlingar 1592, 1593.

På grund av den skattefrihet, som stadsborna åtnjöto under de första åren, möter det svårigheter att erhålla någon riktigt tidig lista över stadens borgare, då däremot hela landskapets skattebönder årligen bokföras både i mantals- och tiondelängderna. Den äldsta förteckning över stadsborna, som förf. anträffat, är en hjälpskattelängd från 1602¹⁾. Denna upptager i olika kolumner skattebelopp, antal stugor, skorstenar, sjöbodas och kålgårdstomter samt mängden av utsäde för var och en. Antalet "Stuffur"²⁾ i staden utgjorde 123, skorstenar 107, sjöbodas 37 och kålgårdstomter 11, och utsädet belöpte sig till sammanlagt 8 tunnor 1½ spann. Rikast var borgmästaren Märthen Olofsson med 9 stugor, 9 skorstenar, 3 sjöbodas, 1 kålgårdstomt och ½ tunna utsäde. Namnen på listan äro följande:

"Märthen Olo(f)sson Borgmester	Peer Wnesson
Joen Erichsson Jempte	Erich Mattzson
Peer Erichsson	Raffuall Knutzsson
Mattz Mattzsson	Erich Jönsson
Hans Jonsson	Mattz Peersson
Wnge Nils Diur	Anders håchånss(on)
Joen Peersson i Gene	Gabriell Skreddar
Oloff Peersson	Carll Suensson
Lasse dubler	Nils Nilsson
Olof i Hönes	Erich Rödh
Joen Skotte	Anders Glasmester
Lasse klockar	Oloff Jönsson
Oloff gulsmedh	Peer Jönsson
Bengdt Simonsson	Anders Simonsson
Peer Gislesson	Joen Håchånsson
Hans Östensson	Erich Ålandh
Oloff Siulsson	Christoffer Jacobsson
Zacharies i Billa	Joen Peersson
Michill Gulssmedh	Arffue Smedh för Andre Jon
Sander Peersson	sson gård
Hans Olofsson	Oloff Skomakar
Zakaries Målar	Biörn i Hönedt
Peer Suarffuer	Nils hansson
Mester Hans Bårdskärer	Anders Jönss(on)
Israell Klemmess(on)	Oloff Peerss(on)".

¹⁾ Sandbergiska samlingen. K. A.

²⁾ Ovisst om stuga betecknar särskild byggnad eller blott särskilt rum.

I all sin enkelhet ger denna förteckning åtskilliga intressanta upplysningar. 4 borgare härstammade från Själevad, nämligen från byarna Billa, Gene, Hörnett och Hörnäs. Staden var försedd med klockare, barberare, skraddare, skomakare, smed, glasmästare, målare, svarvare och två guldsmeder.

6. Kyrka och prästerskap.

Redan före stadens anläggning var frågan om ordnandet av de nya stadsbornas kyrkliga förhållanden på tal. Enligt brevet den 11 mars 1585 hade landsköpmännen berättat, att "hernösandz kyrkie är mycket förfallen och förderfwett" och "aldeles förblottet" beträffande klockor, "messeklädher" och annan kyrkoskrud, och därför begärt hjälp av konungen. Den åsyftade kyrkan är naturligtvis Härnö kapell. Konungen lovar dem nu några skeppund koppar till klockgjutning och vill senare efter lägenhet hjälpa dem i övriga hänseenden.

Den 6 januari 1586 erhålla härnösandsborna löfte om att under nästkommande sommar i Stockholm få klockor och annan mässe- och kyrkoskrud. Huru mycket som blev verklighet av dessa löften, är svårt att säga. Följande anslag ha emellertid blivit vederbörligen utkvitterade av staden.

I ett brev från Vadstena den 14 november 1586 får staden en läst (= 48 tunnor) spannmål såsom "hielp till klocke köp och elliest messekläder och kalck". Ett brev från Stegeborg den 2 juli 1587 ger staden $\frac{1}{2}$ läst såsom "hielp till kiorke skrufd och Bygning", och slutligen doneras genom brev från Uppsala den 8 februari 1589 $\frac{1}{2}$ läst under vart och ett av två år till "kyrkiebygningh"¹⁾.

Om ordet kyrkobyggning avsåg reparation av kapellet eller uppförande av ny kyrka, är svårt att med säkerhet avgöra. Det synes dock sannolikt, att Härnösands äldsta kyrka påbörjades redan några år efter stadens anläggning, ehuru verkliga bevis för kyrkans existens saknas före 1618, vilket år på en gammal gravkarta är antecknat vid en gravplats under kyrkans golv för Märten Olofsson. Denne är förmodligen identisk med den förut omnämnde härnösandsborgmästaren med detta namn, vilken för övrigt förekommer i dedikationen

¹⁾ Norrlands handlingar 1587, 1588, 1589.

till Laurentius Jonæ's år 1619 utgivna samling av psalmer. Ifrågasvarande kyrka var äldsta delen av Härnösands gamla kyrka, vilken låg på platån mellan bäcken och Östanbäcksgatan och kvarstod till 1842, då den revs för att lämna plats för den nuvarande.

Vadstenabrevet av den 14 november 1586 meddelar även, att Härnösand fått sin förste kyrkoherde. Säbrå pastorat, bestående av Säbrå, Stigsjö, Häggdångers och Härnö socknar, innehades vid stadens grundläggning av Engelbertus Laurentii, fader till de berömda bröderna Anders, Jonas och Olov Bureus. Det kunde kanske synas självklart, att stadsborna skulle få honom till pastor. Särskild föreskrift i detta hänseende ansågs emellertid nödvändig, och på framställd begäran av stadsborna blev Herr Engelbert av konungen uttryckligen utsedd till stadens kyrkoherde. Han hade sedan 1583 uppburit $\frac{1}{2}$ läst spannmål årligen i kronoanslag, emedan han "sitter wedh en stor stråkwägh och hafwer myckin tillsökningh och Gestningh af wåre tienere och annedt Fremmente Fålk"¹⁾. Hans anslag blev nu efter stadens tillkomst höjt till 1 läst spannmål²⁾.

År 1589 transporterades Engelbertus Laurentii till Själeвод och Härnösand erhöll en egen kyrkoherde i den kände psalmdiktaren Laurentius Jonæ Gestricius, förut pastor i Resele. Säbrå pastorat med Stigsjö och Häggdånger erhöll Engelbertus' broder Johannes Laurentii. Laurentius Jonæ var sålunda stadens förste egne kyrkoherde. Att vid denna tid bli kyrkoherde i Härnösand kan icke gärna ha varit någon lukrativ befattning. Herr Lars erhöll därför omedelbart 1 läst spannmål årligen av kronan, och den nye kyrkoherden i Säbrå erhöll $\frac{1}{2}$ läst årligen på grund av sin gästgivningsskyldighet och sina förluster av "tw kyrkebohll och Harnöö Cappelleghdh"³⁾. Härav synes, att hela Härnön hörde till

¹⁾ Kungl. brev 7 mars 1583, U. B. (= Uppsala universitetsbibliotek). Om tillvaron av breven i U. B. har överbibliotekarien L. Bygdén godhetsfullt underrättat författaren.

²⁾ Brev från Vadstena 14 november 1586, undertecknat av Sigismund, U. B.

³⁾ Kungl. brev 8 februari 1589, Norrlands handlingar 1589, samt 15 januari 1590, U. B.

Laurentius Jonæ's pastorat. Förlusten av kyrkborden hänger säkerligen tillsammans med utplanteringen av bönderna från Hov och Fågelsta.

År 1597 dog Laurentius Jonæ¹⁾. Då Tunæus skrev sitt herdaminne över Härnösands stift (daterat 1766), lyckades han ej avgöra, vem den herr Hans var, som blev efterträdare till Laurentius Jonæ i Härnösand. Denne Hans är tydligen identisk med den Johannes Laurentii, som omnämnes för 1603 i Sandbergiska samlingen. Den sannolikaste lösningen synes vara, att de planer på sammanslagning av Härnösand och Säbrå, som antydvas i hertig Karls brev den 27 februari 1598²⁾, gingo i verkställighet. Herr Hans blir då identisk med kyrkoherden Johannes Laurentii i Säbrå, fader till biskop Jacobus Zebräcyntus och Margareta, gift med kyrkoherdarna Terserus och Troilius i Leksand och känd under namnet "Stormor i Dalom."

Den 6 maj 1604 avträder Johannes Laurentii's änka Säbrå prästgårds inventariopersedlar till efterträdaren Petrus Nicolai³⁾, och år 1607 nämnes i Sandbergiska samlingen Anders Persson (Andreas Petri) såsom kyrkoherde i Härnösand. Föreningen av Härnösand och Säbrå upphörde tydligen efter Johannes Laurentii's död. Andreas Petri, även kallad Gestrinus, levde till 1638. Därefter följde såsom stadens kyrkoherdar Jonas Linnerius och Christopherus Austrædius, och efter den senares transport till Torsåker 1649 blev Härnösands stifts förste superintendent Petrus Steuchius stadens kyrkoherde.

---

¹⁾ Bland undertecknarna av Uppsala mötes beslut 1593 förekommer enligt den år 1594 utgivna upplagan av beslutet utom Laurentius även en kapellan Martinus Olai i Härnösands stad.

²⁾ U. B.

³⁾ Intyg av denne, U. B.
